

Nyt fra Sprognævnet

UDGIVET AF DANSK SPROGNÆVN

NR. 20 · NOVEMBER 1978

Intet Nyt fra Sprognævnet

Som nævnt i Nyt fra Sprognævnet, nr. 19, har nedskæringerne af de offentlige udgifter også ramt Dansk Sprognævn. Det har bl. a. ført til at vi i 1978 kun har fået råd til at udsende ét nummer af Nyt fra Sprognævnet, nemlig det foreliggende nr. 20.

Nu kender vi også rammerne for Sprognævnets bevillinger til næste år. De er endnu snævrere end rammerne for i år, og det medfører at vi i 1979 helt eller delvis må indstille arbejdet med en række vigtige opgaver:

Vores budget tillader os ikke længere at opfylde vores forpligtelser over for de andre nordiske sprognævn (der er ikke pehge til at deltage i de årlige møder om fælles problemer og til at betale vores del af årsskriftet Sprog i Norden). Nævnets årsberetning må vi udsende i en skrabet udgave, uden det sædvanlige fyldige udvalg af spørgsmål og svar.

Og Nyt fra Sprognævnet må holde op. Nr. 20 er indtil videre det sidste nummer. Man kan håbe at der kun bliver tale om en kort pause, men grundlaget for et sådant håb er spinkelt. Naturligvis vil eksisterende abonnenter fortsat gælde, således at ingen nuværende abonnent behøver at tegne sig igen hvis udgivelsen genoptages.

Flere abonnenter har spurgt om de ikke kunne betale en regelmæssig afgift, fx en gang om året; på den måde kunne bladet måske hvile i sig selv og udsendes uden udgifter for Sprognævnet. En sådan afgift kan imidlertid ikke udnyttes af nævnet; den ville gå direkte i statskassen, ligesom det nuværende engangsgebyr gør det. Alle udgifter til bladet skal afholdes af nævnets eget budget, og det kan vi desværre ikke ændre.

Nedskæringerne kommer til at gå ud over den service som Sprognævnet plejer at yde. Men vi har søgt at placere besparelserne så de ikke rammer nævnets allermest centrale arbejdsopgaver. Arbejdet med revisionen af Retskrivningsordbogen fortsætter, og det samme gør indsamlingen af ny ord og den telefoniske og skriftlige oplysning og rådgivning.

Allan Karker
formand

Oplysninger og råd fra Sprognævnet

Et udvalg af de ca. 8000 spørgsmål som nævnet har besvaret i sidste halvdel af 1977 og første halvdel af 1978.

7801 *Spørgsmål:* Der er et ord jeg ikke kan finde i Retskrivningsordbogen og andre ordbøger: det er det man ser skrevet enten *blæver*, *blævr* eller *blævver*. Hvad for en stavemåde råder De til?

Svar: Ordet er kun med i få ordbøger, og i dem er det ligesom i aviser og andre trykte kilder stavet på en af de tre måder De nævner.

Stavemåden *blæver* er nok den almindeligste. Den svarer til *snæver*, der jo ofte udtales med en u- eller w-lyd [-æw'ər]; den samme udtale kan forekomme i tillægsordet *væver* og navneordet *bæver*. Men i modsætning til *snæver* udtales *blæver* vistnok aldrig [-æ:vər], dvs. med langt æ og med v-lyd.

Den anden af mulighederne, *blævr*, støttes af at Ordbog over det danske Sprog har et navneord *bævr*. Dette – ganske vist meget sjældne – ord svarer til udsagnsordet *bævre* på samme måde som *blævr* svarer til *blævre*. Men i øvrigt er bogstavkombinationen *vr* sidst i et ord jo usædvanlig i dansk. Den forekommer kun i de sjældne ord *favr* (sideform til tillægsordet *fager*) og *navr* (trænavn), og i bydeformer som *indsnævr*, *klavr*, *stavr*. Sådanne bydeformer er behandlet i svar 6902 i Nyt fra Sprognævnet, nr. 2 (marts 1969). Det oplyses dér at de er regelmæssige og korrekte, men at de kan virke noget afstikkende på tryk, og at der er en mærkbar tendens til at undgå at bruge dem.

Den sidste stavemåde, *blævver*, savner paralleller i dansk. Den falder uden for retskrivningssystemet ved at have fordoblet v.

Af de tre nævnte muligheder, hvoraf ingen er rigtig tilfredsstillende, råder vi til at man bruger enten *blæver* eller *blævr*. Stavemåden *blævver* kan vi derimod ikke sige god for.

7802 *Spørgsmål:* Hvilken stavemåde er den korrekte, *intercitytog* eller *Intercitytog*? Jeg synes oftest man ser ordet skrevet med stort, men nu siger min datter at det i virkeligheden skal skrives med lille.

Svar: Ordet er jo ret nyt og er derfor ikke med i Retskrivningsordbogen (udgivet af Dansk Sprognævn, 1955). Men det står i bl.a. Nudansk Ordbog (siden 1974-udgaven) og i Berlingskes Fremmedordbog (1976). Begge ste-

der er det skrevet med lille begyndelsesbogstav, *intercitytog*, og det er også den skrivemåde som Sprognævnet råder til: ordet er ikke et egennavn, men et fællesnavn ligesom fx *bumletog*, *eksprestog*, *iltog* og *lyntog*; det bruges ikke til at navngive et bestemt, individuelt tog, men blot til at angive at der er tale om en bestemt slags tog.

I den faktiske skrivebrug er der imidlertid stor usikkerhed. Fra aviser, køreplaner, ordbøger og leksika har vi noteret følgende skrivemåder: *intercitytog*, *intercity-tog*, *intercity tog*, *Intercitytog*, *Intercity-tog*, *Intercity tog*, *Inter-city tog* og *Inter City-tog*. Og af de godt 30 eksempler i Sprognævnets citatsamling er mere end halvdelen skrevet med stort. Bl. a. bruger DSB selv stort begyndelsesbogstav i køreplaner og annoncer. Hertil kommer at ordet *intercity* ofte kan fremstå med en vis egennavnslignende eller varemærkeagtig karakter. Det gælder fx når DSB og andre skriver det i to ord, *Intercity tog*. Ved at blive skrevet på denne måde kommer udtrykket til at ligne reklamesprogets formuleringer bestående af varenavn (eller fabrikat) og vareart, fx *ADI sko*, *CIRKEL THE*, *JELL-O karamelrand*, *Premier Is*, *SCOTTY strikvarer*.

Intercitytog forekommer undertiden forkortet *IC* eller *IC-tog*. Disse forkortelser trækker naturligvis også i retning af at bruge stort begyndelsesbogstav i det uforkortede ord.

Vi kan konkludere at det er særdeles forståeligt at mange, herunder sprogbrugere som ikke er uvante med at ræsonnere sprogligt, har kunnet få den opfattelse at *Intercitytog* (og *Intercity-tog*) er korrekte skrivemåder. Men skrivemåden med lille begyndelsesbogstav og i ét ord: *intercitytog* er den der stemmer med reglerne for dansk retskrivning i øvrigt.

Spørgsmål: Retskrivningsordbogen siger at ordet *politik* er uden flertal. Men fx en virksomhed kan da føre mere end én politik, og flere virksomheder kan følge hver deres politik. Vi mener at vi har set flertalsformen *politikker* i sådanne sammenhænge. Er formen gal?

7803

Svar: Vi er blevet spurgt flere gange om det samme; det tyder på at der er et behov for formen *politikker*. Vi har da også mødt den i aviser og tidsskrifter, fx (fra en stillingsannonce) *udarbejdelse af salgs- og prispolitikker*.

Men den eneste ordbog som nævner denne flertalsform, er Ordbog over det danske Sprog, og den betegner formen som nu (dvs. i 1935) ubrugelig. Ordbogen har et eksempel med formen fra først i 1700tallet: *.. de arrigste Skalkestykker bliver ikkun holdet for spitzfindige Politiker*. Her er ordet brugt i samme betydning som i Deres spørgsmål: 'den måde man går frem

på for at opnå eller realisere noget', med ét ord: 'fremgangsmåde' (eller 'strategi').

Når flertalsformen *politikker* er dukket op i de senere år, skyldes det snarest at man har haft brug for at oversætte den engelske flertalsform *policies*. Ordet *policy* bruges jo netop i den betydning der her er tale om, og forekommer også uoversat i danske tekster. Vi råder til at bruge *politik* i stedet for *policy* og finder ikke noget at indvende mod flertalsformen *politikker*.

7804 *Spørgsmål:* Hvad hedder *rullebræt* i flertal, *rullebrætter* eller *rullebrædder*? Jeg tænker på det som man også kalder *skateboard*.

Svar: Vi tilråder formen *rullebrætter*. Der er nemlig en betydningsforskel mellem flertalsformerne *brædder* og *brætter*.

Brædder betegner udsavede træstykker, normalt ret lange i forhold til bredde og tykkelse, og de bruges som materiale til fremstilling af gulve, lofter osv.: *gulvbrædder*, *loftsbrædder*, *forskallingsbrædder*, *fyrretræsbrædder*.

Brætter betegner færdige produkter, fx redskaber og indretninger, der (hovedsagelig) består af træ: *hakkebrætter*, *strygebrætter*, *trinbrætter* osv. Brætterne har ikke nødvendigvis aflang form, men altid ret ringe tykkelse i forhold til deres længde og bredde: *smørebrætter*, *tegnebrætter*, *skakbrætter*. Desuden er materialet ikke altid træ: *smørebrætter* kan være af plastic eller fajance m.m., *rullebrætter* er vistnok oftest af plastic.

De spøgefulde betegnelser *jesusbrædder* om sundhedssandaler og *brædder* om ski spiller nok på sammenligningen med de rå og relativt uforarbejdede *brædder*.

7805 *Spørgsmål:* Hedder det *en* eller *et katalog*?

Svar: Retskrivningsordbogen, Ordbog over det danske Sprog og en række andre ordbøger anfører begge køn ved *katalog* uden nogen sondring efter betydning eller brug. Oprindeligt er ordet fælleskøn ligesom andre ord på *-log*, fx *dialog* og *monolog*; men *et katalog*, *kataloget* bliver mere og mere almindeligt (under indflydelse fra ord som *register* og *hæfte*). Derfor er der ordbøger som nævner bøjningsendelsen *-et* før *-en*, og en enkelt ordbog for børn giver kun muligheden *et katalog*.

Det er vistnok blot i akademiske kredse og inden for dele af biblioteksvæsnet at fælleskøn af *katalog* endnu dominerer (fx *lektionskatalogen* og *accessionskatalogen*).

Spørgsmål: Skriver man *bistandsøgende* eller *bistandssøgende*?

7806

Svar: Retskrivningsordbogen har ingen sammensætninger med *bistand* som førsteled. Ordbog over det danske Sprog (bind 2, 1920) har *Bistandsydelse*. I andre ordbøger og i nævnets samling af udskrifter fra aviser mv. er der mange eksempler på sådanne sammensætninger. Så godt som alle eksempler har *-s-* i sammensætningsfugen: *bistandsafdeling*, *bistandsarbejde*, *bistandshjælp*, *bistandskontor*, *bistandssøgende* mfl. Vi tilråder derfor forment *bistandssøgende*.

Spørgsmål: Hedder det *struktuerer* eller *strukturerer*?

7807

Svar: I de ordbøger som ordet er med i, er det optaget i formen *strukturerer* (ligesom *strukturel*). Ordet er afledt af *struktur*, på samme måde som *censurere* er dannet til *censur*, *figurere* til *figur*. Alligevel møder man af og til formen *struktuerer* også på tryk. Den kan skyldes påvirkning fra ord som ender på *-uere*, fx *statuere*, *konstituere*, *prostituere*, *effektuerer*, *accentuere*, *destruere*, *konstruere*.

Af de to former kan vi kun sige god for *strukturerer*.

Spørgsmål: Retskrivningsordbogen har formen *kvota*, med bestemthedsformen *kvotaen*, og oplyser at ordet ikke findes i flertal. Ikke desto mindre har jeg ofte set formerne *kvote*, *kvoten* og *kvoter* (undertiden *kvotaer*). Hvad er rigtigt?

7808

Svar: Ordbog over det danske Sprog, bind 11, 1929, har *Kvota* som opslagsform men oplyser at også *Kvote* forekommer. De to former er opført jævnsides i enkelte nyere ordbøger.

Både i officielt sprog og i dagspressen er der stærk vaklen mellem de to former; *kvote* har en betydelig udbredelse, og flere officielle instanser bruger kun denne form. Når den er så udbredt skyldes det sandsynligvis påvirkning fra bestemthedsformen *kvoten* og flertalsformen *kvoter*. Også disse to former har en betydelig udbredelse selv om de ikke stemmer med Retskrivningsordbogens oplysninger. Det er nærliggende ud fra *kvoten* og *kvoter* at slutte sig til en entalsform *kvote*.

Retskrivningsordbogens oplysning om at ordet ikke findes i flertal, stemmer ikke med de faktiske forhold. Både i ordbøger og i pressen findes flertalsformerne *kvotaer* og *kvoter*. Muligvis er den sidste mere udbredt end den første, måske af samme årsag som er nævnt ovenfor i forbindelse med *kvotaen* og *kvoten*.

Selv om Retskrivningsordbogen kun har formerne *en kvota* og *kvotaen*, er formerne *en kvote* og *kvoten* så udbredte og velbegrundede at de må kunne accepteres, og da der er et tydeligt behov for at bruge ordet i flertal, må de to flertalsformer *kvotaer* og *kvoter* kunne accepteres. Det vil blive overvejet i en ny udgave af Retskrivningsordbogen at nævne både *kvota* (med bøjningsformerne *kvotaen*, *kvoten*, *kvotaer* og *kvoter*) og *kvote* (med bøjningsformerne *kvoten* og *kvoter*).

7809

Spørgsmål: Jeg har i en dansk stil brugt ordet *pumpesislag*. Min dansklærer mener ikke at der er et ord der hedder sådan, og at jeg skulle have skrevet *bommesislag*. Vi har slået op i en masse ordbøger, men vi kunne ikke finde ordene.

Svar: Så vidt vi ved er ingen af ordene med i nogen ordbog, men vi er flere gange blevet spurgt om ordet *bommesislag*, og vi har fået oplyst, bl. a. fra Institut for Dansk Dialektforskning, København, at det kendes på Lolland, Falster og Møn; det er heller ikke helt ukendt i (ældre) københavnsk. Ordet er en sideform til *poppesislag*. Det første led i dette ord er en folkelig form af ordet *apopleksi* (slagtilfælde, hjerneblødning med lammelse).

Ordet *pumpesislag* kan være en forvanskning af *bommesislag*. Det er ikke ordet *pumpe* som indgår i det, så lidt som det er ordet *bommes* (betegnelse for et bomuldsstof) som indgår i *bommesislag*.

7810

Spørgsmål: Hvad står *S* i *S-bane* og *S-tog* for?

Svar: Spørgsmålet har gennem årene været meget diskuteret, men det sandsynligste er at man, da sådanne elektriske jernbaner først i 1930'erne blev anlagt i den københavnske nærtrafik, tog betegnelsen *S-bane* fra tysk *S-Bahn*; senere dannede man ordet *S-tog*.

S-Bahn er en afkorting af *Stadtbahn* 'bybane' (i Berlin) og af *Schnellbahn* 'hurtigbane' (i Hamburg og andre tyske byer). Muligvis for at tilsløre det tyske forbillede for det danske ord *S-bane*, hævdede man allerede i 1930'erne at *S-* stod for det første bogstav i betegnelsen *stiv køreplan* (svarende til tysk *starrer Fahrplan*), da disse tog kører med lige store mellemrum og altid det samme antal minutter over hel. Det er bl.a. også blevet påstået at *S-* blev valgt fordi disse tog gik til *skov*, *sø* og *strand*, men i alle disse tilfælde er der tale om såkaldt efterrationalisering eller ligefrem om ren fantasi.

Spørgsmål: Jeg hører og ser gang på gang ordet *gøgeunge-effekt*. Hvad menes der egentlig med det ord?

7811

Svar: Ordet er ret nyt (det ældste eksempel vi kender er fra 1974). Det bruges om den virkning det har på folk med kortere uddannelse at flere og flere med længere uddannelse trænger ind på deres område og skubber dem ud i arbejdsløshed, på samme måde som en *gøgeunge* skubber de andre unger ud af reden. Ordet bliver især brugt om tilfælde hvor akademikere bliver ansat i job som hidtil var forbeholdt personer med kontoruddannelse alene.

Spørgsmål: Når vi har gjort en fejl, er det så ligegyldigt om vi til dem som fejlen er gået ud over, skriver *Vi beder Dem undskylde fejlen* eller *Vi undskylder fejlen*?

7812

Svar: Der er en del som mener at kun den første formulering kan gå an, så hvis man vil være meget forsigtig kan man jo holde sig til den. Men der er ikke noget galt i at skrive *Vi undskylder fejlen* i sådanne sammenhænge; ordet *undskylde* kan bruges i 2 betydninger: 1) 'beklage, gøre en undskyldning for', 2) 'tilgive'; jf. Ordbog over det danske Sprog (bind 25, 1950), Jørgen Bang: *De svære ord* (1965), s. 130–131, og Erik Hansen: *Magister Stygotii betænkninger over det danske sprog* (1973), s. 100–102. Det fremgår af Ordbog over det danske Sprog at allerede Holberg brugte *undskylde* i begge betydninger. Der er således lang hævde for at anvende ordet på de to måder.

Spørgsmål: Kan man sige om en maskine man lige har repareret at nu er den *intakt*?

7813

Svar: Ordet *intakt* har – som det også fremgår af ordbøger – hidtil kun kunnet betyde 'ubeskadiget', 'som endnu er i sin oprindelige, gode stand'. Og det er jo ikke det De mener, men derimod at maskinen (igen) er *fejlfri, i orden, tip-top, upåklagelig, perfekt* e.l.

Men senest siden midt i 1960'erne har det vist sig at *intakt* er ved at få udvidet sit betydningsområde, så man nu ikke så sjældent møder ordet brugt på samme måde som de nævnte udtryk. Hermed er ordet på den ene side kommet til at betegne det som det hidtil alene kunne angive, nemlig at en tilstand er bevaret, og på den anden side er det kommet til at kunne betegne en ændret tilstand, en ændring til en god tilstand. Der synes ikke at være noget påtrængende behov for denne betydningsudvidelse, da vi i forvejen har gode betegnelser for den anden betydning: *fejlfri, i orden, tip-top* osv.

Publikationer fra Sprognævnet

Ny ord i dansk 1970-71 er nu udkommet. Den indeholder ca. 500 ny ord, ordforbindelser og ordanvendelser der er blevet mere eller mindre almindelige i toårsperioden, og som for manges vedkommende endnu ikke er kommet med i nogen dansk ordbog. 115 s.; 29,50 kr.; Gyldendal.

Årsberetning 1977/78 udkom 3. november. Den indeholder bl. a. svar på spørgsmålene: – Hvordan udtales ordet *cykel*, med y eller i? – Er der noget der hedder *universitær*? – Hvad kommer *Langtbortistan* af? – Er *gylle* det samme som *ajle*? – Skal man skrive *sjakbajs* eller *sjakbejs*? 30 s.; 11,45 kr.; Gyldendal.

Sprog i Norden 1978. I det netop udsendte bind af de nordiske sprognævns årsskrift skriver *Allan Karker* om det nordiske sprogfællesskab set i historisk perspektiv. *Stig Örjan Ohlsson* diskuterer synet på nordisk sproghistorie og dets konsekvenser for sprognævnenes arbejde i dag og i fremtiden. *Sture Allén* skriver om terminologiarbejde i Norden. 143 s.; 33,05 kr.; Gyldendal.

Nyt fra sprognævnene i Norge og Sverige

Språknytt og **Språkvård** er navnene på det norske og det svenske sprognævns sidestykker til *Nyt fra Sprognævnet*. De indeholder stof som for en stor dels vedkommende også er af interesse for en dansk læserkreds.

Det norske sprognævns »meldingsblad«, *Språknytt*, er på 16 sider og udkommer 4 gange om året. Det indeholder kortere indlæg og artikler om forskellige sprogproblemer og har desuden en fast spørgerubrik, »Du spør – vi svarer«. *Språknytt* er gratis. Man kan tegne abonnement hos Norsk språkråd, Postboks 8107 Dep, Oslo 1.

Språkvård har undertitlen *Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden*. Hovedvægten er her lagt på lidt længere artikler om sproglige emner, og normalt indeholder bladet også rubrikken »Frågor och svar«. *Språkvård* udkommer årligt med 4 numre à 32 s. Det kan bestilles hos Svenska språknämnden, Birger Jarlsgatan 9, S-111 45 Stockholm. Pris: 20 svenske kr. for en årgang.

Nyt fra Sprognævnet er udgivet af Dansk Sprognævn. – Nr. 15-20 kan fås endnu for i alt 10 kr. (postgirokonto 6 10 17 20).

Dansk Sprognævn, Vester Voldgade 115³, 1552 København V. Telefon (01) 11 37 05 (oplysning 10-16).